

УДК 349.6

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬ ВОДНОГО ФОНДУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Ольга ДРОВАЛЬ,

здобувач при кафедрі екологічного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

SUMMARY

The article covers issues of legal regulation of water fund lands formation (in their modern sense) in Ukraine during Soviet period (1917–1990 years). The present report investigates use of water bodies with coastal lands in mentioned historical period; installation of coastal protection zones, protection zones and zones of sanitary protection; enhancement of legislative protection of land and responsibility for their pollution; use of water bodies for transport and fishing; use of hydraulic structures and others. At same time, author conducted a generalization of scientific opinions at Soviet period on advisability to allocate land of water resources in a separate category.

Key words: water fund lands, water legislation, environmental legislation, water protection zones, coastal protection zones, protection of water bodies, zones of sanitary protection.

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлюються питання формування правового регулювання земель водного фонду (в сучасному їх розумінні) на території України за часів радянської влади (1917–1990 р.р.). Досліджується використання водних об'єктів разом із прибережними землями у згаданий історичний період; встановлення прибережних захисних смуг, водоохоронних зон та зон санітарної охорони; законодавче закріплення охорони цих земель та відповідальність за їх забруднення; користування водоймами для транспорту і рибної ловлі; використання гідротехнічних споруд та ін. Одночасно автором проведено узагальнення наукових думок у радянський період із приводу доцільності виділення земель водного фонду в окрему категорію.

Ключові слова: землі водного фонду, водне законодавство, екологічне законодавство, водоохоронні зони, берегові смуги, охорона водних об'єктів, зони санітарної охорони.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день у доктрині права відсутній аналіз формування правового режиму земель водного фонду України в історичному аспекті, у зв'язку з чим з метою з'ясування сутності вказаної категорії земель та їх ефективного використання це питання набуває неабиякої актуальності.

Актуальність теми. Отже, дослідження процесу історичного розвитку правового регулювання використання та охорони земель, зайнятих водним об'єктом і прибережних зон на території України за часів радянської влади (1917–1990 р.р.) дозволить розкрити особливості основних елементів правового режиму земель зазначеної категорії.

Метою статті є розкриття деяких аспектів водного і земельного законодавства України за часів радянської влади, а також виокремити положення, які можуть стосуватися правового регулювання земель водного фонду в сучасному їх розумінні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим історичним періодом, який відчутно вплинув на розвиток правового регулювання земель водного фонду (в сучасному їх розумінні) за часів радянської влади в Україні (1917–1990 р.р.)

У жовтні 1917 р. після приходу до влади більшовиків були встановлені нові земельні відносини. Початком розвитку радянського земельного законодавства стало прийняття Декрету РНК «Про землю» від 26 жовтня (8 лютого) 1917 р. [1, 2]. Вирішення земельного питання зводилося до того, що власність поміщиків на землю скасовується негайно без будь-якого викупу, а землі селян і козаків не конфіскуються (ст. 1 декрету) [3, с. 11–12]. У «Селянському наказі про землю», що був невід'ємною частиною зазначеного декрету, разом із землею переходили до держави всі надра землі, а також ліси і води загальнодержавного значення [4, с. 58]. Принцип націоналізації водних ресурсів та-

кож знайшов своє закріплення в Конституції СРСР 1936 р.: «Земля, її надра, води, ліси ... є державною власністю, тобто всенародним надбанням».

Першим кодифікованим актом земельного законодавства УРСР став Тимчасовий земельний закон, прийнятий Українською Центральною Радою 18 січня 1918 р. [5, с. 67], але його положення не були втілені в життя з політичних причин. Тому, як зазначає Ю.С. Шемшученко, реально діючим кодифікованим законодавчим актом нашої країни прийнято вважати Земельний кодекс УСРР від 25 жовтня 1922 р. [6]. Відображаючи політичні й економічні реалії того часу, цей кодекс закріплював націоналізацію землі й скасування приватної власності на неї, забороняв купівлю-продаж та інші угоди, пов'язані з відчуженням землі [7, с. 6].

Як і раніше, радянським законодавством не виділялися землі водного фонду в самостійну категорію, але окремі норми регулюючого характеру закріплювалися в різних галузях законодавства СРСР, переважно водного, хоча єдиного водного закону (кодексу) не існувало. Джерелами ж радянського водного законодавства служили лише окремі закони й підзаконні акти, що стосуються різних галузей народного господарства, так чи інакше пов'язаних із водним господарством. Усі водні ресурси поділялися за їх господарським призначенням і використанням. Незалежно від цього з метою організації управління різними галузями водного господарства водні потоки й водойми поділялися на потоки й водойми загальносоюзного, республіканського й місцевого значення [4, с. 66].

Існуюча система поділу земель на категорії, залежно від їх основного цільового призначення, складалася поступово за часів існування Радянського Союзу. У Положенні ВЦВК від 14 лютого 1919 р. «Про соціалістичний землеустрій і про заходи переходу до соціалістичного землеробства»

[8] наголошувалося, що всі землі становлять єдиний державний фонд. Відповідно до п. «г» ст. 9 цього документа розподілу й одноосібному користуванню не підлягають землі спеціального призначення, а саме, міські, селітебні, селищні, курортні, зайняті промисловими, фабрично-заводськими підприємствами, шляхами сполучення та ін. Отже, разом із землями сільськогосподарського призначення поступово виокремлюються землі спеціального призначення.

У загальному вигляді землекористування й землеустрій у 1922–1928 р.р. мистів поділ єдиного Державного земельного фонду (залежно від господарського призначення окремих категорій земель) на землі: сільськогосподарського призначення, спеціального призначення, на міські землі й державного земельного запасу. Натомість землі, покриті водою, й так звані «водообслуговуючі» землі, до впровадження спеціальної категорії земель водного фонду знаходились безпосередньо у складі єдиного Державного земельного фонду та входили до інших категорій земель. Наприклад, Інструкція «Про порядок введення державного обліку земель і реєстрації земель», затверджена Мінсільгоспом СРСР 23.02.1956 р. [9], визнавала площі великих водойм (озер, водоймищ) землями запасу, але вони реєструвалися окремим рядком. До земель, наданих органам водного господарства для спеціальних потреб, законодавець відніс площі, зайняті обводнювальними, зрошувальними, осушувальними каналами, водоймищами, «смугами відводу» й дамбами [9; 10]. Тривалий час більшість земель водного фонду належала до земель спеціального призначення, правовою основою використання та охорони яких були правила, положення й інструкції, видані різними міністерствами й відомствами СРСР і союзних республік. Наприклад, Положення про рибне господарство (1922 р.), що визначало специфіку використання водойм, як рибогосподарських угідь, порядок водних споруд тощо [4, с. 70; 11]; циркуляр Наркомзему РСФСР від 5 червня 1925 № 320/77 [12; 28, с. 86], за яким до Державного земельного фонду в обов'язковому порядку відносилися землі під водними просторами загального користування – судноплавними і сплавними річками, озерами і т. п., а також острови, що знову утворилися, і значні намівання ґрунту і берега; 3) постанова ВЦК і РНК РСФСР від 12 червня 1926 року (ст. 356) [4, с. 63; 13] регулювала влаштування, перевлаштування і зміст водопідпірних споруд на дрібній річковій мережі (тобто на несудноплавних річках), що використовувалася безпосередньо місцевими виконкомами чи надавалася державним чи кооперативним об'єднанням, товариствам і окремим громадянам.

Особливого значення для формування земель водного фонду в якості самостійної категорії земель набуло запровадження поділу вод на дві групи: 1) охоронні води (підлягають спеціальній охороні), щодо користування якими встановлено особливий правовий режим; 2) усі інші води, які не підпорядковані такому режиму [24, с. 184]. Причому особливий правовий режим закріплювався в межах так званих «санітарної зони» і «водоохоронної зони», які вперше отримали більшій достатній правову регламентацію. Так, постановою РНК РСФСР від 20 березня 1919 року «Про лікувальні місцевості загальнодержавного значення» (ст. 231) [4, с. 118; 14] передбачалося встановлення округу санітарної охорони лікувальних місцевостей, які мали загальнодержавне значення (з метою недопущення їх забруднення). До округу санітарної охорони включалися території, у межах яких знаходилися всі джерела, що забезпечували цю лікувальну місцевість питною водою.

Починаючи з 17 травня 1937 р. (після прийняття постанови ЦВК і РНК СРСР «Про санітарну охорону водопроводів

і джерел водопостачання») [4, с. 119; 15] зони санітарної охорони водойм служили для попередження заболочування та розповсюдження деяких хвороб (наприклад, малярії), у зв'язку з чим їх установа й використання регулювалося здебільшого санітарним законодавством.

З метою поліпшення водного режиму й боротьби з обмілінням великих річок (Волги, Дону, Дніпра та ін.), а також для вжиття заходів, спрямованих на охорону захисних лісів, радянське законодавство передбачало виділення водоохоронних зон, у межах яких закріплювався особливий режим лісового господарства (з урахуванням значення захисних лісів у справі регулювання водного режиму рік і попередження їх від обміління) [16].

Пізніше на доктринальному рівні [4, с. 120–123] формулюється висновок, що безпосереднім об'єктом охорони водних об'єктів є не тільки самі водні ресурси, а й ті природні і штучні створені умови (штучні споруди й облаштування, які забезпечують використання водних ресурсів у різноманітних галузях народного господарства), які забезпечують накопичення, зберігання, транспортування, правильний розподіл і дбайливе витрачання води.

Одним із заходів охорони іригаційних систем того часу стало встановлення берегової охоронної смуги – землі, відведеної для потреб іригації по обидва боки природних джерел зрошення (річки, струмка та озера), а також каналів усіх видів і берегової смуги навколо гідротехнічних споруд. Берегова охоронна смуга призначалася для забезпечення водного нагляду, можливості спостереження за станом джерел зрошення, вжиття своєчасних заходів проти аварій, а також для організації очищення й ремонту зрошувальної мережі [4, с. 121]. Крім того, на берегових смугах проваджувалася діяльність зі створення водогосподарчих споруд, дренажних траншей тощо [17]. У їх межах установлювався особливий правовий режим користування відповідними земельними ділянками.

На теренах Радянського Союзу першість у створенні таких берегових смуг належить країнам із засушливим кліматом, у яких передбачалась особлива берегова охоронна смуга на зрошувальній мережі [4, с. 120]. Так, у законі Туркестану від 1 серпня 1922 р. містилися правила з охорони деревних насаджень у прирічній смузі. Про берегову смугу йшлося також у водному законі від 16 травня 1924. Узбецький Земельно-водний кодекс 1929 р. передбачав, що в порядку водоустрою встановлюються «місця проїзду, прогону й водопою худоби, дороги на зрошувальних каналах і штучних водосховищах». На думку Л.І. Дембо, берегова охоронна смуга належала до категорії земель спеціального призначення, оскільки мала особливий земельно-правовий режим [4, с. 121]. У подальшому на законодавчому рівні було закріплено поділ між береговими смугами загального користування у природних водних об'єктах, і так звані «смугами відводу» спеціального користування каналів [10; 16]. У 1955 р. згідно з нормами Статуту внутрішнього водного транспорту окреслювалися берегові смуги вздовж природних водних шляхів сполучення (річок, озер), які не вилучались у землекористувачів, але перебували на особливому правовому режимі. При цьому «берегова смуга» вздовж каналів закріплювалася за органами, у віданні яких знаходилися самі канали, обмежувалася межовими знаками й визнавалася смугою відводу [28, с. 90].

Серед новел радянського законодавства, що стосувалися визначення поняття, складу і правових засад використання земель водного фонду, треба виділити остаточне правове закріплення земель каналів, іригаційних водоймищ, водоприймачів, значних приводних смуг водогосподарчих відомств [18, с. 41–46].

Крім того, на особливу увагу заслуговують комплексні природоохоронні акти тих часів (приміром, такі постано-

ви РМ УРСР: «Про охорону природи на території УРСР» від 03.06.1949 р. [19], «Про заходи щодо упорядкування використання та посилення охорони водних ресурсів Української РСР» від 21.06.1960 р. [20] та ін.), а також Закон УРСР «Про охорону природи Української РСР» [21], в яких охоронними заходами земель водного фонду виділяли заборону надпланової вирубки гірських лісів, що мають водоохоронне значення, а також відновлення рослинного покриву (в першу чергу, лісових масивів), як найбільш дієвого засобу боротьби з ерозією ґрунтів. Постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи для поліпшення організації робіт із захисту ґрунтів від вітрової та водної ерозії» 1975 р. [22] теж відіграла значну роль у посиленні діяльності з охорони земель від негативного впливу вод, якого особливо зазнають землі водного фонду.

З прийняттям Основ земельного законодавства СРСР [23] (далі – Основи) земельне законодавство України отримало наступне своє оновлення й розвиток. Цей основоположний правовий акт вперше виокремив землі державного водного фонду в самостійну категорію (ст. 4 Основ), присвятивши цьому окремий VI розділ. Згідно з вказаною статтею, ними визнавалися землі, зайняті водоймищами (річками, озерами, водосховищами, каналами, внутрішніми морями, територіальними водами тощо), льодовиками, гідротехнічними та іншими водогосподарськими спорудами, а також землі, виділені під смуги відведення по берегах водоймищ, під зони охорони та ін.

Вважаємо, що передумовою появи земель водного фонду, як окремої категорії земель, стали два напрямки наукових дискусій дореволюційних і радянських правників, а саме: обговорення питань охорони вод та цілісності єдиного земельного фонду (поділ його на частини). Наведене твердження ґрунтується на тому факті, що наприкінці XIX ст. правознавці вже звернули увагу на вжиття термінових заходів (як законодавчого, так і практичного характеру) щодо охорони водних об'єктів. Для цього поряд із охороною вод пропонувалась охорона берегів річок, визнання прилеглих до водовмістищ схилів захисними землями, а також введення обмеженого господарського режиму по берегах річок (наприклад, заборону провадити розорювання землі занадто близько до водних джерел, випасання там худоби тощо). До того ж, у процесі розвитку земельного права за радянських часів здійснюються пошуки більш ефективного використання Державного земельного фонду. Критерієм поділу земель спочатку стає їх господарське призначення у процесі її експлуатації (наприклад, Положення «Про соціалістичний землеустрій та про заходи переходу до соціалістичного землеробства» від 14 лютого 1919 р. [8]), а згодом з'являється вже така категорія, як «цільове призначення землі». Із цього приводу знаний радянський правознавець Г.О. Аксеньюк зазначав, що правова класифікація земель установлювалася з розвитком радянського земельного законодавства, з визначенням у ньому поняття єдиного Державного земельного фонду і окремих його частин [24, с. 162]. Схожу позицію зайняв М.І. Краснов, який наголошував, що з розвитком земельного законодавства в СРСР змінювалась і правова класифікація земель єдиного Державного земельного фонду, а також зміст правових режимів окремих видів таких земель [25, с. 11].

У будь-якому разі в післявоєнні роки полемікою правників-науковців стає поділ єдиного державного фонду на частини й, відповідно, питання, які саме категорії земель повинні складати Державний земельний фонд. Саме в цій науковій дискусії народжується пропозиція виокремлення земель водного фонду в самостійну категорію. Подібну точку зору відстоювали Г.О. Аксеньюк [24, с. 302, 303], М.Д. Казанцев [26, с. 43–44], Г.М. Полянська, О.А. Рускол

[27, с. 37–39], О.М. Турубінер [28, с. 86–88] та ін. Разом із тим існував підхід, за яким виділення земель водного фонду до самостійної категорії вважалася недоречним. Зокрема, В.К. Григор'єв зазначав, що уникнути прогалин у складі єдиного Державного земельного фонду при поділі його на окремі складові частини можна лише у тому випадку, якщо земельна територія (точніше земна поверхня) поділятиметься у площині, а не об'ємному відношенні і з таким розрахунком, щоб окремі категорії земель Держфонду тісно межували між собою. Кожна ділянка земної поверхні з розташованими на ній або тими, що знаходяться під нею природними багатствами, повинна включатися до однієї з категорій земель Єдиного державного фонду [29, с. 86]. У висновку науковець наголошує: якщо враховувати значну розпорошеність води серед різних землекористувачів, а також мінливість водних джерел (наприклад, висихання водойм, затоплення водою земельних площ), стає очевидним, які великі труднощі постають перед законодавцем при створенні єдиної системи норм, яка встановлювала б правовий режим усього комплексу земель, зайнятих водами. Ось чому пропозицію про виділення земель, зайнятих водами, у самостійну категорію земель єдиного Державного земельного фонду навряд чи можна враховувати при кодифікації земельного законодавства [29, с. 91]. Схожу позицію також займав М.І. Краснов [25]. Вважаємо, що більш мотивованою є точка зору прихильників позиції, за якою землі водного фонду потрібно виділити в самостійну категорію земель. І першою з причин окремого правового регулювання земель узваної категорії має бути охорона водних об'єктів.

На розвиток Основ земельного законодавства СРСР 1968 р. видаються окремі союзні й республіканські нормативно-правові акти, як-то: ПВР УРСР «Про адміністративну відповідальність за порушення земельного законодавства» від 14 травня 1970 р. [30], ПРМ СРСР «Про затвердження Положення про державний контроль за використанням земель» від 14 травня 1970 р. [31], Земельний кодекс УРСР 1970 р. (далі ЗК УРСР) [32; 33]. Цей кодифікований нормативно-правовий акт фактично продублював положення, викладені в зазначеному Основі, які стали своєрідним підсумком радянського земельного права. Зокрема земельний фонд проголошувався власністю виключно держави; заборонялися цивільно-правові угоди щодо відчуження земельних ділянок. Він поділявся на шість категорій земель [7, с. 7, 8] (відповідно до їх основного цільового призначення), однією з яких була категорія «землі водного фонду», до яких законодавець відносив землі, зайняті водоймами (річками, озерами, водоймищами, каналами, внутрішніми морями, територіальними водами та ін.), гідротехнічними та іншими водогосподарськими спорудами, а також землі, виділені під смуги відведення по берегах водойм, під зони охорони тощо (ст. 32 ЗК УРСР). Недосконалість такого віднесення полягала в обмеженому переліку земель, які можна віднести до земель водного фонду. Крім того, в цьому кодексі не повністю перелічувалися водопокриті землі (приміром, до них не увійшли болота). До того ж, законодавець термін « водойми » трактував, як загальне поняття для всіх вод, у тому числі й річок, що, вважаємо, є недоречним, оскільки водоймою є безстічний або зі сповільненим стоком поверхневий водний об'єкт. Річки ж є не водоймами, а водотоками, адже вони перебувають у стані безперервного руху. Ось чому доречніше вживати словосполучення «водний об'єкт», що міститься в сучасному понятті «землі водного фонду».

Разом із тим, означений кодифікований нормативно-правовий акт містив низку новел, серед яких можна виділити закріплення мети використання смуг відведення й зон охорони, як складників земель водного фонду (ст.

142 ЗК УРСР). Так, землі у смугах відводу надавалися органам водного господарства та іншим організаціям для спеціальних потреб. Вони повинні були використовуватися ними для лісопосадок, ремонту споруд, будівництва переправ, виробничих приміщень, складів тощо. Зони охорони встановлювалися навколо водойм, водних джерел і гідротехнічних споруд для здійснення комплексу санітарних, протиерозійних заходів і захисних лісонасаджень із метою збереження й поліпшення водних ресурсів. Метою використання земель водного фонду визнавалося будівництво й експлуатація споруд, що забезпечують задоволення питних, побутових, оздоровчих та інших потреб населення, й задоволення сільськогосподарських, промислових, енергетичних, транспортних, рибогосподарських та інших державних і громадських потреб. Користувачами таких земель були колгоспи, радгоспи, інші підприємства, організації й установи, яким ці землі надавалися в користування згідно із законодавством. Аналіз змісту ЗК УРСР (1970 р.) надає підставу зробити висновок, що землі водного фонду первинно використовувалися не стільки для охорони вод, скільки для забезпечення господарських потреб, наприклад, для обслуговування й ремонту споруд, будівництва переправ, виробничих приміщень, складів або споруд, що забезпечують задоволення питних, побутових, оздоровчих та інших потреб населення, а також задоволення сільськогосподарських, промислових, енергетичних, транспортних, рибогосподарських та інших державних і громадських потреб. Разом із тим, норми цього кодексу, що встановлювали правове регулювання земель водного фонду, мали виняткове значення у процесі становлення правової регламентації охорони й використання досліджуваної категорії земель. Його прийняття стало фактично першою детальною спробою окреслити на законодавчому рівні мету використання земель указаної категорії, уточнити перелік земель, що належать до земель водного фонду, а також коло суб'єктів їх використання. Іншими словами, із введенням в дію ЗК УРСР (1970 р.) правове регулювання цих земель стало вже більш визначеним.

Важливий внесок у правове регламентування використання та охорони земель водного фонду зроблено подальшим розвитком водного законодавства. Наприклад, Водним кодексом УРСР (1972 р.) (далі ВК УРСР) [34] визначалися теоретико-правові засади використання деяких складників земель водного фонду, хоча окремої статті щодо цих земель означений нормативно-правовий акт ще не містив. Так, згідно зі ст. 24 ВК УРСР до прибережних смуг (зон) відносили берегові смуги внутрішніх водних (судноплавних і лісоплавних) шляхів і смуги відводу магістральних і міжгосподарських каналів. Смуги відводу встановлювалися для потреб експлуатації й захисту таких каналів на зрошувальних і осушувальних системах магістральних скидів, головних та інших гідротехнічних споруд, зрошувальних каналів, а також водоймищ і гребель на річках. Смуги відводу передбачали особливий режим користування такими водними об'єктами (ст. 70 ВК УРСР). А відповідно до ст. 84 цього кодексу берегові смуги встановлювалися на судноплавних і лісоплавних водних шляхах за межами міських поселень для проведення робіт, пов'язаних із судноплаванням і лісоплаванням. Берегові смуги надавалися в загальне безоплатне користування. Користування ними для потреб риболовства в місцях, де берегові смуги експлуатуються для потреб судноплавання, допускалося за погодженням з органами Головного управління річкового флоту при Раді Міністрів УРСР.

Крім того, ст. 23 ВК УРСР закріплювався окремий порядок проведення робіт на водних об'єктах і в прибережних смугах (зонах). Так, будівельні, днопоглиблювальні й вибухові роботи, добування корисних копалин і во-

дних рослин, прокладання кабелів, трубопроводів та інших комунікацій, рубання лісу й чагарників, бурові, сільськогосподарські та інші роботи на водних об'єктах або в прибережних смугах (зонах) водойм, що впливають на стан цих вод, здійснювалися за погодженням з органами по регулюванню, використанню й охороні вод виконавчими комітетами місцевих Рад депутатів трудящих та іншими органами відповідно до законодавства Союзу РСР і Української РСР. Порядок погодження робіт на водних об'єктах та в прибережних смугах (зонах), що впливали на стан вод, а також форми необхідних для цього документів (акти, протоколи тощо) встановлюються Радою Міністрів УРСР. Для реалізації норм Водного кодексу в 1971 р. створюється Міністерство меліорації і водного господарства Української РСР.

Також необхідно підкреслити, що за радянських часів правовий режим земель водного фонду значною мірою визначався технічними нормами та правилами. Наприклад, «Правила технічної експлуатації осушувальних систем» від 1 жовтня 1970 р. [35] охоплювали доволі широке коло питань експлуатації й облаштуваності цих водогосподарчих комплексів. Ними також передбачалося періодичне зачищення дна каналів і водоймищ, утворення валів із витягнутих ґрунтів у нагорних каналів та ін.

На початку 70-х ХХ ст. у СРСР значна увага приділяється проблемам охорони й раціонального використання природних ресурсів, приймається низка нормативних актів в цьому напрямку. Так, ЦК КПРС і Радою Міністрів СРСР приймається постанова від 29 грудня 1972 р. «Про посилення охорони природи та поліпшення використання природних ресурсів» [36], відповідно до якої встановлюється систематичний контроль: а) за проведенням робіт по боротьбі з ерозією ґрунтів; б) за правильним використанням колгоспами, підприємствами, організаціями земель, вод, лісів, надр та інших природних багатств; в) за дотриманням діючих правил та норм по рекультивації земель; г) по запобіганню забруднення і засолення ґрунтів, поверхневих та підземних вод; д) щодо збереження водозахисних і захисних функцій лісів. За аналогією в Україні приймається постанова ЦК КП УРСР і РМ УРСР «Про посилення охорони природи і поліпшення використання природних ресурсів республіки» від 8 травня 1973 р. [37], яка нормативно закріпила державну політику у сфері охорони водних та інших природних ресурсів. Суттєвим кроком у розвитку земельного законодавства було прийняття в новій редакції «Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про землю» від 28 лютого 1990 року [38]. Відповідно до них закріплюються принципово нові положення, з'являються такі інститути, як право довичного успадкування, платність землекористування, оренда тощо. Як бачимо, за часів існування Союзу РСР значний крок у розвитку правового регулювання водно-земельних відносин пов'язується із: а) кодифікацією законодавства про природні ресурси; б) інституціоналізацією громадської підтримки екологічної політики України; в) введенням в дію водного кадастру; г) встановленням чіткого державного контролю в царині охорони водних і земельних ресурсів.

Висновки. На наше переконання, розвиток земельного законодавства за часів існування радянської влади став переломним у правовому регулюванні земель водного фонду, бо саме в цей період вони були виділені в самостійну категорію земель. Ось чому на підставі наведених міркувань можна виділити час перебування українських земель у складі СРСР, як окремий правовий період, що мав суттєвий вплив на формування на території України правового регулювання земель водного фонду в сучасному їх розумінні.

Список використаної літератури:

1. Декрет о земле. – [Электронный ресурс] : принят II Всероссий. съездом Советов рабочих, солдат. и крестьян. депутатов 27 окт. 1917 г. // Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4.htm (дата обращения 19.11.2015). – Загл. с экрана.
2. Про поширення на Україну дії декретів РРФСР : постановва ВРК від 27.01.1920 р. // Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919–1920) : зб. док. і матеріалів. – Київ, 1957. – 55 с.
3. Сборник документов по земельному законодательству СССР и РСФСР (1917–1954) / сост.: Н.Д. Казанцев, О.И. Туманова. – М.: Госюриздат, 1954. – 719 с.
4. Дембо Л.И. Основные проблемы советского водного законодательства / Л.И. Дембо. – Л.: Изд-во Ленингр. гос. ун-та, 1948. – 135 с.
5. Мірошніченко А.М. Земельне право України : навч. посіб. / А.М. Мірошніченко; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – Київ, 2007. – 432 с.
6. Земельний кодекс УРСР: постановва ВЦК від 29 листоп. 1922 р., введено в дію 25 жовт. 1922 р. // Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України. – 1922. – № 51. – Ст. 750.
7. Земельний кодекс України: наук.-практ. комент. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; за заг. ред. В.І. Семчика. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Київ: Ін Юре, 2004. – 748 с.
8. Положение о социалистическом землеустройстве и о мерах перехода к социалистическому земледелию. – [Электронный ресурс]: принято ВЦК 14 февр. 1919 г. // Правовая Россия. – Режим доступа: <http://lawru.info/dok/1919/02/14/n1205985.htm> (дата обращения 19.11.2015). – Загл. с экрана.
9. Инструкция о порядке введения государственного учета земель и регистрации земель: утв. М-вом сельс. хоз-ва СССР от 23.02.1956 г.
10. Сиваков Д.О. Правовой режим земель водного фонда: дис. канд. юрид. наук: 12.00.06: Москва, 2004. – 209 с. – РГБ ОД, 61:04-12/923.
11. Об организации управления рыбным хозяйством РСФСР. – [Электронный ресурс]: Декрет ВЦК и СНК от 25 сент. 1922 г. // Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1396.htm (дата обращения 19.11.2015). – Загл. с экрана.
12. Циркуляр НКЗ РСФСР от 5 июня 1925 № 320/77 // Земельный кодекс РСФСР. – Изд. «Рабочий суд», Л. – 1928. – 450 с.
13. Постановление ВЦК и СНК РСФСР от 12 июня 1926 г. // С.У. РСФСР. – 1926. – № 47. – 356 с.
14. О лечебных местностях общегосударственного значения: Декрет СНК от 20 марта 1919 г. // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства РСФСР. – 1919. – № 19. – Ст. 231.
15. О санитарной охране водопроводов и источников водоснабжения : постановление ЦИК и СНК СССР от 17 мая 1937 г. // Собрание законов и распоряжений рабоче-крестьянского правительства СССР. – 1937. – № 35. – 143 с.
16. Об образовании Главного Управления лесоохраны и лесонасаждений при Совете Народных Комиссаров Союза ССР и о выделении водоохранной зоны : постановление ЦИК и СНК СССР от 2 июля 1936 г. // Собрание законов и распоряжений рабоче-крестьянского правительства СССР. – 1936. – № 35. – Ст. 311.
17. Положение о землях, предоставленных органам водного хозяйства для специальных нужд. – [Электронный ресурс]: утв. постановлением Совета Министров РСФСР от 26 сент. 1962 г. № 1255 // Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5888.htm (дата обращения 19.11.2015). – Загл. с экрана.
18. Шейнин Л.Б. Правовой режим государственных ирригационных систем / Л.Б. Шейнин. – М.: Юрид. лит., 1978. – 72 с.
19. Про охорону природи на території УРСР: постановва Ради Міністрів УРСР від 03.06.1949 р. № 1432 // Збірник постанов і розпоряджень уряду УРСР. – 1949. – № 11. – Ст. 40.
20. Про заходи по впорядкуванню використання та посиленню охорони водних ресурсів Української РСР : постановва ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР від 21 черв. 1960 р. № 1073.
21. Закон УРСР «Про охорону природи Української РСР»: Закон УРСР от 30.06.1960 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1960. – № 23. – Ст. 175.
22. О мерах по улучшению организации работ по защите почв от ветровой и водной эрозии. – [Электронный ресурс] : постановление Совета Министров СССР от 13 окт. 1975 г. № 884 // Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_8742.htm (дата обращения 19.11.2015). – Загл. с экрана.
23. Основы земельного законодательства Союза ССР и союзных республик : утв. Законом СССР от 13 дек. 1968 г. № 3401–VII // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1968. – № 51. – Ст. 485.
24. Аксененко Г.А. Право государственной собственности на землю в СССР / Г.А. Аксененко; Ин-т права Акад. наук СССР. – М.: Госюриздат, 1950. – 304 с.
25. Краснов Н.И. Правовой режим земель специального назначения / Н.И. Краснов. – М.: Госюриздат, 1961. – 215 с.
26. Казанцев Н.Д. Право колхозного землепользования в СССР / Н.Д. Казанцев. – М.: Изд-во АН СССР, 1951. – 160 с.
27. Полянская Г.Н. Советское земельное право / Г.Н. Полянская, А.А. Рускол. – М.: Госюриздат, 1951. – 248 с.
28. Турубинер А.М. Право государственной собственности на землю в Советском Союзе / А.М. Турубинер. – М.: Изд-во МГУ, 1958. – 332 с.
29. Григорьев В.К. Вопросы теории земельного права / В.К. Григорьев. – М.: Госюриздат, 1963. – 210 с.
30. Об административной ответственности за нарушение земельного законодательства: Указ Президиума Верхов. Совета СССР от 14 мая 1970 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1970. – № 20. – Ст. 165.
31. Положение о государственном контроле за использованием земель: утв. постановлением Совета Министров СССР от 14 мая 1970 г. № 325 // Собрание постановлений правительства СССР. – 1970. – № 9. – Ст. 71.
32. Земельний кодекс Української РСР : вводиться в дію Законом УРСР від 08.07.1970 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1970. – № 29. – Ст. 205.
33. Про порядок введення в дію Земельного кодексу Української ССР : Указ Президії Верхов. Ради УРСР від 25.12.1970 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 1. – Ст. 18.
34. Водний кодекс Української РСР : затв. і введено в дію Законом УРСР від 9 черв. 1972 р. № 771–VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1972. – Дод. до № 24. – Ст. 200.
35. Правила технічної експлуатації осушувальних систем» від 01.10.1970 р. // Правила технической эксплуатации осушительных систем : утв. М-вом сел. хоз-ва СССР и М-ва вод. хоз-ва СССР в 1972 г. – «Колос». – М. – 1972. – 33 с.
36. Об усилении охраны природы и улучшении использования природных ресурсов. – [Электронный ресурс]: постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 29.12.1972 г. № 898 // Библиотека нормативно-правовых актов Союза

Советских Социалистических Республик. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_7960.htm (дата обращения: 19.11.2015). – Загл. с экрана.

37. Про посилення охорони природи і поліпшення використання природних ресурсів республіки: постанова ЦК КПУ і

Ради Міністрів УРСР від 8 трав. 1973 р. № 223 // Збірник постанов і розпоряджень уряду УРСР. – 1973. – № 5. – Ст. 35.

38. Основы законодательства Союза ССР и союзных республик о земле : приняты Верхов. Советом СССР 28 февр. 1990 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1990. – № 10. – Ст. 129.

